

Захари Мишев (Велико Търново, България)

ОТРАЖЕНИЕТО НА СЕВЕРНИТЕ ТРАКИЙСКИ ГОВОРИ ВЪРХУ ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА В ЕЛХОВСКО

Аз съм Захари Мишев. Завърших специалността „Българска филология“ през 2017 г., а след това и магистърската специалност „Език на медиите и рекламата. Подготовка на текстовете за редактиране“. Тук съм като съавтор, заедно със съпругата ми, Тания Мишева, на книгата „Местните имена в Елховско“, която издадохме през 2012 г. по проекта „Тезаурус на българската топонимия – неизчерпаем източник на информация за културно-историческо минало и народностна идентичност“ под ръководството на доц. Мария Атанасова. Именно този труд ме провокира след това да кандидатствам и да завърша образованието си, защото преди имах други колебания и търсения. Темата на настоящия ми доклад е „Влиянието на рупските говори върху наименованията в Елховско“. Проучването върху наименованията в Елховско извършихме в рамките на три години – от 2008 до 2011. Бяхме на терен в 49 градове и села от сегашните общини на Елхово, Болярово и Тополовград, които според административното деление от проучвания период са оформяли Елховска околия. За изпълнението на тази задача пропътувахме над 5000 км., понякога по труднодостъпни пътища. В разработката си включихме информация за произхода и значението на топонимите от дипломни работи на студенти от Софийския и Великотърновския университет, писани през 60-те и 70-те години на миналия век. Ползвахме архива и специализирана литература от Етнографския музей – Елхово. При теренните проучвания допълнихме и актуализирахме местните имена със сведения от информатори от селищата на бившата Елховска околия, с които се срещнахме и разговаряхме на място. Проучихме местни названия и от земеделски карти, стари регистри, архивни

материали за оземляване на малоимотни хора, неиздадени ръкописи на краеведи и родолюбци. Общият брой на топонимите, които събрахме, е 4285. Голяма част от наименованията на населените места са били турски преди кампаниите за преименуване през годините. Районът е пограничен и обхваща обширни територии около и зад граничните съоръжения с Република Турция. Интересно е да се отбележи, че при разговорите ни с много от местните жители, особено с тези в непосредствена близост до съседната ни държава, установихме, че те не знаят и не владеят езика, а и слабо са запознати със значението на думите в турския език. На нашите въпроси дали знаят турски език, отговаряха леко сконфузено и в известна степен с обίδα. Опитът ни с работата в журналистическите среди обаче бързо разчупваше ледовете и хората ставаха сговорчиви, щом разберяха целта на нашите въпроси и на проучването. Така ние видяхме, че в този особен и деликатен като разположение регион са останали макар и малко като жители, но силно патриотични и родолюбиви българи.

Говорите в проучваните територии спадат към рупските. Те образуват голяма диалектна цялост, която обхваща обширна територия. Големите преселнически и колонизаторски вълни в този край са причина за сложното им диалектно разчленение. Преселниците от Лозенградско, Одринско, Гюмюрджинско и Дедеагачко, от Балкана, изселници от Бесарабия, Примосковието водят до различни езикови влияния. Това е причината диалектът на селата от района да е с чувствителни различия. Проф. Стойко Стойков изтъква, че източните рупски говори не са добре запазени и не образуват ясно очертана диалектна цялост. Тракийският говор обхваща южната половина на Тракийската равнина по течението на р. Марица. В пределите на България той заема Първомайско, Хасковско, Харманлийско, Свиленградско, Тополовградско и Елховско. Тракийският говор не представя пълно единство. В него могат да се очертаят два подговора – единият северен, който се свързва с балканските говори, а другият южен, който се свързва с родопските говори. В доклада ще дам примери как особеностите и характеристиките на тези говори се отразяват при местните имена в населените места от тези общини.

Редукцията на гласни в неударена позиция, характерна за източните говори, се наблюдава по цялата територия на изследвания регион. Примерите са многобройни. В наименованието Гьолската нива, което бележи наводнена площ около Княжево, се вижда тенденцията на засилване на редукцията с отдалечаването от ударената гласна. Местните я произнасят *Г'òлскътъ нивъ*. Подобен е примерът за воденица, разположена на р. Поповска, близо до Малко Шарково, която местните назовават с *Дълакуътъ вуденйцъ*.

Ясно личат особеностите на рупските говори в село Воден, което се смята за старо българско село. Тук се срещат голям брой палатални съгласни - *Рàл'в'тъ дѹпка*, *Мѹн'упрòн'вътъ къшлâ*, *Бàнг'увътъ ъчмâ*, *Бѐл'тъ вòдъ*. В село Златиница местност с бели камъни е наричана *Бъл'ти камъни* от местните.

Наставката *-ѹки* за образуване на прилагателни имена – *Мълѹки бент/ Мълѹкѹ бент*, *Мълѹкâта чучѹрка*, *Мълѹкѹ ѹзлѹк*, *Мълѹкити грòб'ъ* са наименования на топоними около село Воден, а *Алътлѹцкâта рѹкъ* се среща при село Голямо Крушево, като показва и друга особеност при тези говори – отменното ударение, за което ще дадем пример по-долу. В село Вълче поле Арабаджийската каба местното население назовава като *'Ръбъ' жѹѹкътъ къбâ*, а виждаме съчетание и с друга особеност, на която ще обърнем внимание, липса на звучните африкати *ѹ* и *с*. Подобен топоним в Болярово е видоизменен в *'Ръбъджѹтски път*.

Отменното ударение е също белег на рупските говори. Забелязва се, че в населени места, отстоящи на сравнително голямо разстояние, тази характеристика е валидна. В село Малък Манастир на топоним с наименование Апостолското дере в местния говор съответства *Ъпустòлскуту дирѐ*. *Бѐл'тъ вòдъ* произнасят името на извор в близост до село Воден, което се намира на югоизток, в другия край на изследваната област. Пак там, на стръмен склон, обрасъл с дъб и габър, който е известен като Върлата страна, жителите казват *Върлътъ стрàнъ*, а с *Гулѐм'тъ р'âкъ* назовават протичаща в околностите на същото село река, която води началото си от Големия извор. *Гръждàнскътъ пул'àнъ* е топоним до село Гранитово, който бележи място за събиране на добитъка за откарване на пазар в Одрин по

време на турското робство. На североизток, до Елхово, подобно название се среща за път, който е водел до Одрин и се намирал между селата Чернозем и Гранитово. Известен е като *Гръжданскийъ път*.

В областта на морфологията – падежни остатъци при наименованията се забелязват по цялата територия на изследвания район. Кладенец, известен като собственост на дядо Миньо от село Дряново, е наричан *Д'аду Мин'уъ клàдиниц*, като ясно се вижда формата за родителен падеж, който е непродуктивен в съвременния български език, при Дядо Миньова кладенец. Кладенецът на дядо Вълчо от Трънково е наричан *Д'аду Вълчувъ клàдиниц* от съселяните му. Трябва да се направи разликата например с *Д'адуута Кòл'ова къшлà* край село Добрич и *Д'аатъ Кòстуъ мугйлъ* при село Каравелово, където наблюдаваме съгласувани определения на основата на имената, а не падежни остатъци.

Влиянието на мизийските говори е изразено в липсата на „х“ в началото, а понякога и в средата на думата. *‘Айдът бунàр* наричат местните в Болярово кладенец в гъста някога гора в околностите на града. Като *Кужу'àр'вуту дървò* е известно равно място в близост до града, където в нивата на Кожухарови има голямо дърво. *Плъ'òту* пък е местност около Воден, в която се срещат много дупки на плъхове. Местност с наименованието Горните хармани край село Крайново местните назовават като *Гòрнити 'ърмàни*.

Преход на съгласната „д“ в „н“ пред „н“ – групата „дн“ в „нн“ – с *Гулèм'ту плъ'нище* местните назовават голяма поляна край село Воден, където пладнува добитъкът. Местности с наименованието Пладнището повсеместно са наричани *Плъннийштиту* в Бояново, Дряново, Елхово, Жребино, Кирилово, Попово, Ситово, Стройно.

Соноризация под влияние на следваща съгласна наблюдаваме в названието Гривната на местност около Робово, която жителите произнасят като *Гримнътъ*.

От особеностите на тракийския говор се забелязва липса на звучните африкати **ц** и **с**. Демонстрация на това е от село Голямо Крушево, където местността Айваджик се изговаря като *Айвъ'жик*. В село Изгрев назовават Аладжовата чешма с *Ълъ'жòвътъ чушмà*. Интересно е да се отбележи, че в село Княжево, което се намира на няколко

километра от Елхово в южна посока, за разлика от Изгрев, което е на западния изход на града, топоним със същото име се изговаря по съвсем различен начин, при който е запазено звученето на авриката – *Ълѣджѡтѣ чушмѣ*. Отпадането на африката се забелязва в топоним от село Мамарчево, което пък е в близост до Болярово, на твърде голямо разстояние от Изгрев. Местността Аланджата, която е характерна с наличието на змии, се изговаря като *Елѣн ѡѣтѣ* от местните жители. В югоизточна посока от Мамарчево е село Шарково, където кладенец с името Амджик бунар шарковци назовават като *Ъм ѡѣк бунѣр*, а още по на юг, вече отвъд граничните заграждения, в село Крайново, местен кладенец с името Амджика, е отбелязван като *Ъм ѡѣкѣ* от населението. Близко на 20 километра в северозападна посока е село Раздел и там също отбелязваме тази особеност на тракийските говори – Бабаджанската чешмичка е наричана *Бѣбѣ ѡѣнскѣтѣ чушмѣчкѣ*. Потвърждение на тази характеристика отбелязваме с названието на местност в селата Попово, Дъбово и Голям Крушево, които следват шосето от Елхово за Бургас, и там ниви с названието Балайджа се изговарят *Бѣлѣй ѡѣ* от местните.

Освен многобройните топоними от турски произход, съществуването на които е продиктувано от исторически причини, в района отбелязваме и наличието на гръцки названия, което се обяснява с наличието на гръцко население, наблюдавано най-вече в село Голям Манастир. *Джѣт пѣгѣди* и *Дѣка пѣгѣди* са названията на кладенци, близо до това село. *Арѣанѣтес* пък е едно от старите имена на същото село. *Бѣйрѣди гурѣ* се намира в околностите на Голям Манастир, а *Бѣйрѣди* е местност над село Стройно.

За да не изпадаме в прекалено голяма конкретика, ще обобщим, че показаните примери потвърждават, че наименованията в изследвания район са взели белези от широк спектър на българското езиково землище, а търпят и турско, и гръцко влияние. Причината за това се корени в многобройните исторически събития, довели до разнообразния състав на местното население. Приведохме и мнението на проф. Стойко Стойков, според когото източните рупски говори не са добре запазени и не образуват ясно очертана диалектна цялост, което е една от причините за многообразието. От друга страна, това само

може да радва изследователите, защото предоставя широка основа за бъдещи търсения и анализи на произхода на топонимията в този пограничен регион. За нас остана удоволствието, че се докоснахме до това богатство и дадохме скромния си принос в попълване на топонимичната карта на страната ни.